

POGOVOR

Snovanja

O stalni muzejski razstavi Prelepa Gorenjska, ki je v prenovljenem gradu Khislstein na ogled od sredine decembra, ter o jagodah in limonah, v katere so ob snovanju in postavljanju razstave vsakodnevno morali ugrizniti sodelavci Gorenjskega muzeja, sva se pogovarjala z muzeološko vodjo stalne razstave Prelepa Gorenjska, dr. Vereno Perko.

Zgodbe gorenjske identitete

DR. VERENA PERKO

IGOR KAVČIČ

Verjamem, da ste se po štirih letih snovanj razstave in še posebej intenzivnih zadnjih mesecih njenega umeščanja v prostore prenovljenega gradu Khislstein že v tišini muzejske postavitve v miru sprehodili po razstavi. Ste zadovoljni z opravljenim, bi kaj naredili drugače ali če vprašam med vrsticami: se vam zdi zdaj mesec in pol po slovesnem odprtju razstave Gorenjska še lepša?

»Zadnjega pol leta so bile moje misli tako rekoč vsak dan usmerjene predvsem v projekt Prelepa Gorenjska, najbolj naporen za vse nas v Gorenjskem muzeju in številne zunanje sodelavce, pa so bili vsekakor zadnji mesec in dnevi tik pred odprtjem razstave 20. decembra. Pripravili smo jo po najboljših močeh, seveda

pa zagotovo marsikaj še ni tako, kot smo si želeli. Čeprav je že običaj, da se v muzeju vidi predvsem tisto, kar še ni bilo narejeno oziroma pripeljano do konca, pa lahko z gotovostjo lahko rečem, da smo z razstavo opravili veliko delo. Kot poroka, ki pomeni le vstop na nekažno »bojno polje«, na katerem bomo, če se bomo držali določenih pravil, zagotovo doživeli vso njeno lepoto, hkrati pa bomo z njo tudi rasli. Tako je z muzejsko razstavo in muzejem sploh. Razstava in muzej živita ali pa ne. Čeprav gre za stalno razstavo, Prelepa Gorenjska ni nekaj dokončnega. Treba jo bo dopolnjevati, ji dodati ustrezne programe, ki bodo v muzej vedno znova vabili tako stalne kot nove obiskovalce. Razstava mora postati mesto srečevanj, prostor, kjer bomo gradili našo skupno identiteto na podlagi različnih osebnih, krajevnih, časovnih identitet ...

Mislim, da je razstava prišla v pravem trenutku, ko se moramo Slovenci še posebej zavedati svoje identitete. Prelepa Gorenjska nam pripoveduje tudi zgodbe o stvareh in ljudeh, ki so temeljnega pomena za nastanek in obstoj slovenskega naroda. Mogoče se nam bo prav zato po ogledu razstave Gorenjska zdela še vrednejša in verjetno tudi lepša. Razstava nas opozarja na vse tisto, kar potrebujemo, da ta trenutek preživimo v Evropi in v svetu.«

Ko ste leta 2008 v Gorenjskem muzeju, takrat še z nekdanjo direktorico Barbaro Ravnik, zagrizli v »veliko razstavo«, ste se še posebej odločno angažirali za to, da take priložnosti res ne gre izpustiti. Ste takrat vedeli, v kako zahteven projekt se podajate?

»Nikakor nismo vedeli, in ko sedaj pogledam nazaj na vse težave, ki so nas spremljale, še dobro, da nismo ... Takrat je bil moj odgovor

takoj in zanesljivo tak, kot ste rekli. Spominjam se, ko je Barbara prišla s sestanka na občini in niti ni upala takoj povedati, čeprav vem, da je tudi sama brez nadaljnega bila za, saj je to pravzaprav naša dolžnost in poslanstvo. Tudi projekt prenovle Khislsteina ter celotnega kompleksa letnega gledališča in Lovskega dvorca najbrž sploh ne bi uspel na razpisu za evropska sredstva, če ne bi predstavili neke vsebine za vse to. Vsebinsa, ki smo jo ponudili, je seveda več kot žlahtna. Vprašanje za nas se je torej glasilo – ali si upamo? Odgovoriti smo morali v dveh dneh, da je občina lahko prijavila projekt, v nadaljevanju pa smo v dveh mesecih predstavili tudi celoten načrt in vsebino razstave. Odločili smo se za razstavo o Gorenjski z vsebino, ki se tiče vseh nas, razstavo, ki ne bi pripovedovala samo o zgodovini, ampak tudi o kolektivnem spominu, torej o

našem odnosu do narave, do soljudi, do naroda, skupne preteklosti. Naš cilj je bil sprehod skozi zgodbe od pozne antike do danes, kar je približno 1500 let. Za osnovo smo si izbrali štiri temelje, pokrajino kot tako z njenimi ljudmi, železarstvo kot temelj gorenjske identitete in kasneje gospodarstva ter prek Prešerna slovenski jezik in slovenstvo.

Prav tako velja za Kranj, da je kontinuirano poseljen od prazgodovine pa do danes. Trdim, da se je v Kranju v zgodnjem srednjem veku razvila slovenska kultura in je kot tak naša kulturna srčika.«

Štirje temelji, ki jih omenjate se na neki način prepletajo med seboj in nas spremljajo v vseh sobah skozi celotno razstavo ...

»To, da smo jo v celoti pripravili skupaj, je tudi eden izmed uspehov razstave. Za postavitev v posameznih sobah tako niso skrbeli zgolj

Prelepa Gorenjska se tiče vseh nas, je razstava, ki ne pripoveduje samo o zgodovini, ampak tudi o kolektivnem spominu, torej o našem odnosu do narave, do soljudi, do naroda, skupne preteklosti.

Dr. Verena Perko / Foto: Matic Zorman

POGOVOR

Snovanja

kustosi v Gorenjskem muzeju odgovorni za določeno področje, ampak smo postavitev vseskozi pripravljali v medsebojnem sodelovanju. Dneve in dneve smo recimo sedeli skupaj pri oblikovanju desetih stavkov uvodne legende za razstavo. Seveda nas skozi razstavo vodi časovna pot, hkrati pa se posamezna področja na tej poti vseskozi prepletajo. Naš koncept je bil predvsem s predmeti pripovedovati zgodbe. Te smo potrjevali na različne načine. Sodelovali smo z recenzijsko skupino svetovalcev, spraševali smo ljudi, dali besedila v branje ...»

Prelepo Gorenjsko spoznavamo skozi dvanajst sob, ki jih glede na tisto, kar v njih predstavljate, naslavljate večinoma s Prešernovimi verz, pa tudi nekaj ljudskimi pesmimi, s tem da je naslov razstave povzet po eni od Avsenikovih uspešnic. Ob bok ste postavili Prešernovo poezijo in Avsenikove viže?

»Povprašajte o tem Slovence. Mislim, da Prešeren in Avsenik upravičeno stojita ob bok drug ob drugem, tako po čutenju kot po intelektu, po pripadnosti domovini in po lepoti pesmi. Vsi soavtorji pri razstavi smo se strinjali, da brez njiju ni Gorenjske. Naslov mora biti kratek in sporočilen, hkrati pa naj govori o spoštovanju

naše tradicije. Prvotni naslov Prelepa Gorenjska, v ponos si mi ti, povzet po uspešnici Ansambla bratov Avsenik, smo tako »skrajšali« v Prelepa Gorenjska.«

Na podlagi sodelovanj v preteklih letih, predvsem gre tu za stalno arheološko razstavo Železna nit, ki je lani praznovala deset let, ste za glavnega projektanta razstave tudi tokrat povabili priznane zagrebškega arhitekta Željka Kovačiča. Kaj je bilo poleg tega odločilno pri njegovem izboru?

»To, da je razumel, da v enem mesecu potrebujemo idejni načrt postavitve in ga je v tem kratkem času tudi izdelal. Predvsem pa je znal videti celoto v naših osnutkih, vseh tistih risbica in izrisanih ter izpisanih detajlih, ki smo mu jih dostavili. Sledil nam je, nas spodbujal in naše delo tudi nadgrajeval. Poleg tega pa je treba dodati, da ima izjemen čut za prostor in temo, ki jo obdeluje.«

Okno sobe, v kateri je na ogled kopija oltarja kranjske farne cerkve, odpira prav pogled na cerkveni zvonik ...

»To je seveda le ena izmed njegovih mojstrskih rešitev. Ob tem naj dodam, da smo se pri postavitvi razstave morali skrbno držati omejitvev gradu Khislstein, ki je zgodovinski spomenik

in ga kot takega ne smemo spreminjati. Grad ima čudovito poslikano notranjost, ob doslej že znanih poslikavah so na dan prišle nove. Željko se tudi zelo dobro spozna, kako muzejsko interpretirati javnosti. Predlagal je, da bi med Khislsteinom in Lovskim dvorcem vzpostavili muzejsko pot, ki bi povežala arheološka najdišča med obema stavbama, pa mu oziroma nam ni uspelo prepričati glavnega projektanta. Namesto muzejske povezave med obema stavbama imamo zdaj letno prizorišče, ki je tako, kakršno je, v katerega nadaljnje ocenjevanje se na tem mestu ne bom spuščala. Dejstvo je, da sedanja prezentacija arheološkega najdišča ne funkcioniira, kot bi želeli, hkrati pa tudi ni prehoda, ki bi vsebinsko povezoval muzejsko zbirko z njenim nadaljevanjem v sosednji stavbi, kjer bi v prihodnje radi predstavili tudi srednjeveške ščite, pred leti izkopane na tem območju.«

Nekaj težav ste imeli tudi z razstavnim prostorom na podstrešju?

»Projektant se na naš idejni načrt pravzaprav ni kaj dosti oziral. Grad ima namreč čudovito ostrešje, vzdržljivo konstrukcijo, ki je v bistvu tudi sad znanja naših prednikov. Namesto da bi izolacijo postavili nad originalno konstrukcijo, so to storili

z notranje strani in s tem še nekoliko znižali strop. Spremenili so tudi razporeditev »frčad« na originalni pod iz čudovite opeke pa so dodatno dodali lesen pod in tako do stropa vzeli še nekaj centimetrov. Izgubili smo vsaj še petino vseh razstavnih prostorov.

V zadnjem delu podstrehe je sicer nekaj razstavljenih predmetov, kar pa seveda ni to, kar smo načrtovali. Želeli smo postaviti pravo gorenjsko kaščo, ki jo hranimo, postavili bi sušilnico za meso, kjer bi viselo in dišalo, zasnovali smo del, v katerem bi bila delavnica z mnogimi starimi orodji, ki danes niso več v uporabi, čeprav še delujejo. To bi bil izkustveni del muzeja, kjer bi na račun prišla čutila obiskovalcev, prostor pa bi bil tudi za občasne razstave, na katerih bi se predstavljala različna društva s svojimi obletnicami in podobno ...«

Na roko vam niso šle niti gospodarske razmere v državi, saj je projekt celotne obnove trajal prek vseh razumnih rokov ...

»Bili smo deležni tudi nesrečnih zgodb s propadom Vegrada, umrlo je kar nekaj podjetij, ki so izvajala prenovno, vmes se je lastninsko preoblikovala Lesnina in nekaj časa je bilo ob napol izvedeni prenovi zato gradbišče zaprto. To je povzročilo novo

škodo. Sama še zadnjo pomlad nisem povsem verjela, da bo naš projekt zares ugledal luč sveta. S pomočjo ekipe iz podjetja RPS je vse skupaj le začelo napredovati. Ob vsem tem moram pohvaliti korajžo sedanje direktorice muzeja Marije Ogrin, ki je, čeprav je dnevno prihajalo več slabih kot dobrih novic, vztrajala. Najdodam, da se je uprava muzeja vmes še dvakrat selila ... Tudi zato smo zelo veseli, da razstava danes vendarle stoji.«

Kakšne so želje v prihajajočem letu: Prelepo Gorenjsko narediti še lepšo?

»Predvsem urediti vse, kar zaradi takih in drugačnih razlogov še ni dokončano, hkrati pa je razstavo treba graditi naprej. Po njej se že vrstijo strokovna vodstva, obiskovalce želimo opremiti z avdio vodiči, prevodi besedil so že pripravljeni, v prihodnje želimo urediti tudi preostali del podstrešja. Pretekli teden si je muzej ogledala bivša direktorica Barbara Ravnik s sodelavci iz Narodnega muzeja Slovenije in bila navdušena nad opravljenim. Razstava Prelepa Gorenjska nam sporoča, da moramo ohranjati svojo preteklost, okolje in naravo ter skrbeti za znanje, vero in jezik. To je naša dediščina. Nismo bogat muzej, smo pa muzej tistega, kar je naše.«

Krsta je bila izkopana ob arheoloških izkopavanjih ob kranjski župnijski cerkvi v začetku sedemdesetih let prejšnjega stoletja. Tu je bilo do konca 18. stoletja osrednje kranjsko pokopališče. Krsta je datirana v konec 18. stoletja in je dragocena tudi zato, ker je poslikana, in sicer s simboli smrti in življenja (lobanja, Kristus na križu). V takšnih krstah so pokopavali duhovnike, morda tudi bogatejše meščane. Ker ima krsta letnico, je mogoče sklepati, da je bila v zemlji od zadnjih let 18. stoletja. V zadnjem času pa se je pri obiskovalcih muzeja pojavila tudi razlaga, da so krsto še v drugi polovici 19. stoletja, v času kužnih bolezni (kolere) v mestu uporabljali za odnašanje mrličev iz hiš. / Foto: Igor Kavčič

Vrata v klet gostilne Benedik, pri Primaž v Stražišču so okrašena z naslikano podobo francoskega vojaka s pipo in sabljo. Ko so jih sredi 20. stoletja pridobili za muzej, so naredili kopijo, ki jo še danes lahko vidimo na mestu, vhodu v Primaževo klet. Obiskovalka muzeja je povedala zgodbico, čemu ta podoba. Gostilna naj bi obstajala že konec 18. stoletja, ko so bili v naših krajih Napoleonovi vojaki in uprava. Če zapitka v gostilni niso plačali, ampak so odšli »po francosko«, ta izraz za odhod brez poravnavanja obveznosti je verjetno nastal prav v tistih letih, jih gostilničar ni mogel terjati. Menda so zato francoskega vojaka naslikali na vrata, da so ga vsaj tako lahko brcnili v tisti telesni del, kjer hrbet izgubi dostojno ime. / Foto: arhiv Gorenjskega muzeja

Najstarejši v Gorenjskem muzeju je velik velikonočni prt, namenjen za pokrivanje jerbasa, ko so nesli jedi k blagoslovu. Na tankem bombažnem platnu je v sredini izvezen večji Jezusov monogram IHS in pod njim manjši Marijin monogram, ob njem pa letnica 1841. Izvezen je izjemno bogato. Izdelala ga je zelo spretna vezilja za balo dekletu, ki se je leta 1841 omožilo na Primskovem pri Kranju. Kot priletna mama ga je podarila svoji najmlajši hčerki, rojeni leta 1865 za balo, ko se je konec 19. stol. poročala v Šenčur. Njena hčerka ga je leta 1987 prodala Gorenjskemu muzeju. Čeprav je že 170 let star, ima tudi vrstnika, ohranjenega v zasebni družinski lasti v okolici Kranja. / Foto: arhiv Gorenjskega muzeja

PRELEPA GORENJSKA

Snovanja

Razstava Prelepa Gorenjska je nedvomno največja stalna muzejska postavitvev na Gorenjskem. V dvanajstih sobah si skozi mnogotere zgodbe v spomin beležimo kranjsko, gorenjsko in slovensko zgodovino. Bližje smo svojemu času, bolj se nam zgodbe zdijo naše lastne.

Od nekdanj tu, na Gorenjskem

IGOR KAVČIČ

Ko se v Gorenjskem muzeju odločili ugrizniti v jabolko velike vse gorenjske stalne razstave, so predvidevali, da bodo 1500 let zgodovine gorenjskih krajev in ljudi predstavili s 1500 muzejskimi predmeti na 1500 kvadratnih metrih razstavnih površin. Zahteven projekt prenove celotnega kompleksa gradu Khislstein, znotraj katerega je sodila tudi razstava Prelepa Gorenjska, je v štirih letih doživel tako vzpon in padce. Ob kopici težav, ki so spremljale projekt, pa med večje uspehe zagotovo lahko štejemo tudi veliko razstavo Prelepa Gorenjska. Letom naše zgodovine, ki je predstavljena, bi lahko dodali še kakšno, in če je bilo na koncu na voljo kvadratnih metrov nekaj manj, pa zagotovo lahko govorimo, da je razstavljenih premetov mnogo več kot 1500.

Razstavo bodo v prihodnjih letih zagotovo videli mnogi šolarji, tečajniki z univerz za tretje življenjsko obdobje, in vsi, ki vas zanima lastna preteklost, da bi bolje razumeli sedanost in se lažje odločali v prihodnosti. Sam sem se ogleda razstave lotil kot pravemu Gorenjcu pristoji. Kot novinar sem se izmazal brez vstopnine, tako ta mi je po dveh urah muzeja v sosednji gostilni ostalo še za eno ... Torej. V Prelepo Gorenjsko se z novozgrajenega zunanjega zastekljenega stopnišča vstopi skozi velika vrata. Po grajsko.

Zgodovina deluje, prihodnost pa še bo

Pred mano se na tleh razprostire naša priljubljena kokaš, zemljevid Slovenije, in ko v koraku in pol prehodim Dolenjsko ter postanem na Ljubljani, se nagnem nad relief Gorenjske. Za zdaj je ta še prazen, ko bo poleg na voljo zaslon na dotik in bomo na njem s prsti »polizali« recimo arheološko najdišče Ajdna nad Potoki, nam bo laser na reliefu pokazal, kje na Gorenjskem je to. V oči padajo tudi štirje osvetljeni krogi tik pod stropom na vsaki od štirih sten. Gre za štiri osnovne elemente,

Nedvomno najbolj živopisna soba razstave Prelepa Gorenjska / Foto: Igor Kavčič

vodo, zrak, ogenj in zemljo. Ja, tudi našo pokrajino in nas ljudi gradijo ti štirje elementi. Kako, naj bi izvedeli na razstavi?

Na stenah so na zanimiv način predstavljeni nekateri gorenjski kraji, recimo prelaz čez Ljubelj: najprej Valvasorjev bakrorez iz leta 1697, nad njim Wagnerjeva litografija iz leta 1842, na vrhu pa današnji posnetek. Z nekaj umetniške svobode izpred tristo let so si motivi še kar podobni. Preden vstopim v sosednjo sobo številka 2, me preseneti še napisni kamen iz časa, ko so na Gorenjskem vladali Rimljani. Saverkna piše, da bi to lahko bilo ime za današnjo Savo.

Srednjeveška davčna

Življenje je ječa, čas v nji rabelj hudi, nas Prešernovi verzi s parketa pripeljejo na ... ojoj, hladna ilovnata tla. Seveda gre za imitacijo, prav nič pa ni ponarejena stara resnica, da današnji Gorenjci toliko in toliko rodov nazaj vsi prihajamo s kmetov. Imam občutek, da mi to namiguje vsebina druge sobe. Da vendarle nismo bili tako običajni, na levi pripovedujejo izkopenine, ki govorijo o bogati železarski tradiciji, v kateri gre mogoče celo iskati zametke uspešnega gospodarskega razvoja v prihodnjih stoletjih. Dva inga (polizdelka iz železa), ki so ju izkopal pri Lescah,

sta prav hecna. Kot dva velika zavita bonbona. Vseskozi iz zvočnikov nekaj šumi in ropota. Najbrž se »dela« železo.

Na desni je zanimiv prikaz, kako je nastala vas Rodine, z ene kmetije do prafare in danes ene najlepših vasi pod Karavankami, bi dejal znanec Gaber. Na srednjeveško vaško življenje spominja tudi staro ognjišče, ki deluje precej taboriško. Ni naključje, da nas v naslednjo sobo vodi voz, ki simbolizira kmetove dajatve gosposki. Kokoš, jajca, raca, različne vrste žita najdemo na vozu, namenjenemu na grad. Srednjeveška davčna, kaj pa drugega.

Kaj ima jabolko z grajsko razvalino

Tretja soba se potrebam gospode primerno precej razširi. Tu se že malo svetlika, tla iz blata prerasejo v trdno peščeno podlago, med muzejskimi eksponati pa so na ogled kopije kipcev iz cerkva, freske in v vitrini na levi jabolko. Navadno jabolko, niti besniška voščenska, kaj šele jonatan iz podvinškega sadovnjaka. Ko prebiram legendo s Pustega gradu, mi takoj postane jasno, zakaj je jabolko v vitrini še celo. Svetujem, da se ga ne dotikate, ker bi lahko vanj ugriznili zadnjič. Zanimivo pa na freski, v kateri prepoznam slikarski slog Maje

Šubic in je na ogled na steni nasproti jabolčne zgodbe, nekaj premožnih »srednjevešcev« sedi ob vsaj na sliki obetavno okusni hrani. Menda je tajnik oglejskega patriarha Paolo Santonino leta 1485 prav pohvalno pisal o prehranskih užitkih na Gorenjskem. Preberem, da so takrat menda postregli kar sedemkrat.

Medtem ko se še iz prejšnje sobe žensko petje cerkvenih pesmi »angelci pojejo ...« meša s konjskim topotom, ki zvočno ponazarja zapis o turških vpadih, si z zanimanjem preberem zapis o Janžu Khislju, po katerem se imenuje grad Khislstein.

Od malega sesalca do roke pravice

No, pa smo v Kranju. Dežela nima lepšga kra(n)ja, se v parafrazi imenuje četrta soba. Antični Carnium, srednjeveška Creina, nemško zveneči Krainburg in današnji Kranj ... ali pa Kransterdam, kot se o našem mestu rado zapiše na časopisnih straneh, namenjenih kroniki. To je del, ki Kranj prikazuje v najboljši kondiciji. Meščanstvo, obrtniki, protestantizem, semanji dnevi, bogata župnijska cerkev ... Na obrtnike spominja res velika preta, ki najbrž govori o močnem pekovskem cehu. Tista podgana, ki varuje njihovo cehovsko skrinjo, pa na trenutke deluje kot

prava, le neverjetno umirjeno držo ima, da bi se je zbal. Za tesarsko delavnico pokukam v Trubarjevo sobo. Protestanti so bili v svojem času menda kar močni. No, pa tudi Trubarjeva žena Barbara je bila Kranjčanka, tako kot igralka Bernarda Oman, njegova filmska žena. Se še spominjate, ko so film o avtorju slovenskega abecednika sredi osemdesetih let snemali prav na ulicah starega Kranja. Preseneti me kopitni jedilni servis v meščanski sobi slikarja Leopolda Layerja. Mar ni bilo denarja za srebrnino?

V vogalu sobe je tudi, lahko bi mu rekli, župnijski del razstave. Na ogled sta kopiji poslikanih kril oltarja kranjske župnijske cerkve izpred petsto let. Menda so kranjski cerkveni v drugi polovici devetnajstega stoletja gotoski krilni tabli oltarja za 800 goldinarjev prodali na Dunaj, da dobili dodatna sredstva za obnovo kranjskih cerkva. Zdaj imamo pa kopije. V vitrinah so na ogled tako imenovane Jakobove školjke in rožni venci, značilni za tiste, ki so romali v Santiago de Compostela. Vse to je bilo izkopano ob farni cerkvi, kjer je bilo več kot tisoč let osrednje kranjsko pokopališče.

Najbolj pa obiskovalcu v oči pade črna krsta s sliko odrešenika na križu in lobanjo pod njim. Priznam, tudi name deluje nekoliko

*Osrednja
soba razstave,
imenovana Žive
naj vsi narodi,
je nekakšen
hram sto- in
večletne želje
in prizadevanj
Slovencev po
samostojni
državi.*

PRELEPA GORENJSKA

Snovanja

grozljivo. Še dobro, da je premajhna za mojo velikost. Tudi krsto so menda predleti izkopali v farni cerkvi (več o njej ob fotografiji). Zanimivo, da se prav iz tega dela gradu skozi okno najlepše vidi zvonik farne cerkve.

Brez skrbi, tisti meč, ki se vam bo kar naenkrat pojavil nad glavo, je le tržna roka z mečem, ki so jo od 15. stoletja naprej izobešali na Mestni hiši v času letnih sejmov kot simbol pravice.

Gorenjci, zapozneli smučarji

Skozi dolgi hodnik me ponese nekoliko hitreje. Potovalno transportna je tudi razstavna tematika v njem. Z vami bom na rajžo šel se prepeva v slovenski ljudski, na ogled pa so načini, kako so naši gorenjski predniki tovorili in prenašali bremena in konec koncev tudi sami potovali. Sam sem se zataknil pri smučeh in bil kar presenečen, ko sem izvedel, da se je na Gorenjskem začelo smučati šele po 1. svetovni vojni. Si kar predstavljam, kako kleni in delavni gorenjski kmet ni bil preveč navdušen nad tovrstno zimsko rekreacijo. Smuč na »zajlo«. Take so bile celo moje prve, pa še ni tako dolgo nazaj, da bi jih pisal v zgodovino, pomislim.

Dober dan, kakšno svečo bi, pa ene »šplenke«

Leva polovica težkega okovanega voza, tako imenovanega »tajslna«, me usmeri v šesto sobo, ki jo vodi Prešernov verz Vremena Kranjcem bodo se zjasnila. Jasnost takoj spomni na 18. stoletje in dobo razsvetljenstva. Fužine, šolstvo, pošta, prehrana in krompir so točke, pri katerih nas ustavi pot po Prelepi Gorenjski. Grem stavit, da bodo kot z Marijo Terezijo in obveznim šolstvom predvsem šolarji z lahkoto obšli. Med drugim so mulariji pamet vcepljali tudi v stavbi, kjer je danes sedež kranjske župnije. Zanimiv je fužinarski denar, s katerim so lastniki fužin plačevali delavce. Jasno, denar je bil plačilen sredstvo le v delodajalčevi trgovini. Zreli za prijavo na kakšno v današnji državi kompetentno komisijo. Desno od ponosnega postiljona Razingerja s Podkorena, je zanimiva tabla z receptom za tako imenovano rumfordsko juho (po avtorju recepta Rumfordu), ki je bila še kako aktualna v času velike lakote v začetku 19. stoletja. Recept velja za 24 oseb. Če boste kuhali za manj, boste kakopak malce preračunavali. Ja, najbrž tudi zahvaljujoč

prej omenjeni cesarici, smo se računanja naučili v obvezni šoli. In kar se »šparanja« pri hrani tiče, omara, ki je na razstavi, je odlična razlaga za famozni stavek vsake skrbne gospodinje »tole potico bom pa morala v omaro zaklen't«.

Soba, lahko bi rekel, kar stoletje, ki sledi, je na Gorenjsko pripeljalo tudi železno cesto in z njo razvoj obrtništva, podjetništva, trgovine pa tudi prvih zametkov turizma. Zvok lokomotive, ki nas pospremi do Berjakove trgovine v Kranju, je kar nekako domač. »Dober dan. A mate pr vs žeble. Me j nš poslov, pa na vem točn gde-re,« se sliši utrip iz trgovine, no iz zvočnika nad prikazom izložbe omenjene trgovine z mešanim blagom. Paša za oči je tudi tisti Turek, no vsaj tako zgleda, narisana na enokrilih vratih. A v nekaj stavkih kaj hitro izveste, da gre za sliko francoskega vojaka iz časa ilirskih provinc. Vrata so pa iz gostilne Benedik v Stražišču. V Gorenjskem muzeju so pred leti odlično obdelali tudi zgodovino sitarstva v Stražišču in del tega je mogoče videti tudi v sedmi sobi.

Najgorenjci pomembni Slovenci

Bržkone osrednja soba razstave, imenovana Žive naj vsi narodi, je nekakšen hram sto- in večletne želje in prizadevanj Slovencev po samostojni državi. V središču sobe, v »starem Khislsteinu« so jo zaradi modro poslikanih sten imenovali modra soba, so štirje stebri slovenstva, kot lahko preberem razlago. Muzealci so v to slovensko stebrišče uvrstili štiri znane može, ki so bili pomembni za Gorenjce, prav vsi po vrsti pa tudi ali še bolj za celoten slovenski narod. V nebo se dvigajo Žiga Zois, dr. Janez Bleiweis, dr. France Prešeren in Jakob Aljaž. V središču tega templja slovenstva je izvod Prešernove Zdravljice, ki so ga med 2. svetovno vojno, leta 1944 ob stoletnici prve objave, natisnili v partizanski tiskarni v Davči. Sem moral malenkost stopiti izza ograje, da sem si zadevo ogledal od blizu. Zgoraj z vrha stebrov se sliši recitacija Zdravljice v interpretaciji meni znanega moškega glasu iz Kranja. V stebre so položeni še nekatere relikvije omenjenih mož, od kavnega servisa družine Zois, Bleiweisovih odlikovanj do Aljaževih not za Triglav moj dom.

Svoje mesto v sobi so dobili tudi nekateri drugi pomembni in znani Gorenjci, kot so Janez Puhar, Ignacij

Borštnik, Leopold Layer, Matija Čop in dr. Lovro Toman, slednji med drugim tudi mož Josipine Urbančič Turnograjske, ki jo pobliže spoznamo v sosednjem prostoru, ki je namenjen pomembnim Gorenjкам.

V modri sobi so pred leti snemali tudi film in nadaljevanko o Prešernu. Mogoče vam je še v spominu, kako sta na glasbeni večer v salon bogatega meščana že nekoliko »fajhtna« prišla France Prešeren in Andrej Smole. Danes ta prostor s čudovitimi poslikavami sicer na prvi vtis deluje nekoliko temno, kar pa bržkone še povečuje mističnost trenutka.

Iz muzejskega templja, generatorja slovenske identitete, naprej vodi dvoje vrat. Skozi ene vstopimo v zagotovo najbolj živopisno sobo na vsej razstavi. Imenoval sem jo kar kmečko sobo, saj sem se na prvi pogled zaljubil v čudovito poslikano pohištvo, ki kar sili v dobro voljo. Restavrirana omara iz leta 1753 je pravi biser. Tudi sosednja soba je namenjena ženskam, a ne tistim z vasi, ampak njihovim sodobnicam, ki so ustvarjale v meščanskih salonih. Prvo nadstropje nam le še narekuje nekoliko iznajdljivosti, da po pravi poti pridemo v zadnje stoletje, ki je umeščeno na podstrehi gradu Khislstein. Spet so koristne zunanje stopnice.

Ata na vozu, hči s kolesom, vnukinja z avtom, pravnukinja brez službe

Podstreha ima novo geslo, verz iz Prešernove pesmi Kam? Ko brez miru okrog divjam, prijatli prašajo me kam? Ko preberem uvodni stavek v zadnje najboljše in časovno ter tematsko nam »sedanjikom« najbližje je razstavišče, se gornji verzi nemudoma osmislijo. Tako le piše: Življenje sina se je v 20. stoletju povsem razlikovalo od življenja očeta. Stari oče, rojen v Avstro-Ogrski, je bil kmet. Njegov sin se je s kolesom vozil na šihnt v fabricko. Vnukinja, ki je delala v pisarni, se je v službo vozila z delavskim avtobusom. Pravnukinja z diplomom pa že nekaj časa išče redno zaposlitev. Kam gre ta svet?

V 20. stoletje, ki je prineslo množico novosti, izumov, koristnih pa tudi škodljivih pridobitev za človeštvo, pridem skozi bohinjski železniški predor. No, v stoletje sprememb vstopimo s sliko in nekaj zanimivimi podatki o gradnji predora in filmom o njem. Iz Primorske se je na Gorenjsko priselil tudi turizem. Prav simpatična je tujska

soba z originalnim pohištvom iz nekdanjega hotela Budkovičevih. Stoletje še ni dolgo trajalo, ko je svoje opravila 1. svetovna vojna, v kateri je bila Gorenjska predvsem pomembno vojno zaledje. Pretresljiva so pisma treh vojakov iz družine Bregar, še bolj pa branje le-teh, kar poslušam po zvočniku. Sicer je tu precej hrupno. Še ne zapustimo prve svetovne vojne, že v daljavi slišim Lili Marlen, tisto čudovito žensko, ljubico vojakov iz 2. svetovne vojne. Še pred tem se pohvali kranjska medvojna, še posebej tekstilna industrija, takratni čas pa nam pričara tudi pogled v meščansko dnevno sobo. Menda so tudi premožne Kranjčanke igrale tenis na Savskem otoku.

Napis Napravite mi to deželo zopet nemško (menda führerjeve besede, izrečene ob njegovem obisku Maribora) se nanaša tudi na Gorenjsko, saj je tudi pri nas potekalo načrtno ponemčevanje, preimenovanje ulic, izseljevanje učiteljev ... Veste, kako bi se imenovala današnja Prešernova ulica, če bi zmagali Nemci? Schiller Strasse. Še vedno boli pogled na taboriščno obleko na eni in orožje, s katerim so se bojevali partizani na drugi strani. Nedvomno je bolelo tudi vrtnanje zob v priročni zobni ordinaciji ... Prvič izvem, da je Gorenjska dala šestnajst narodnih herojev. Z nekaj eksponati je predstavljena še druga stran v tej tudi bratomorni vojni. Vsekakor pa navduši film o osvoboditvi Kranja iz prelepega majskega dne 1945. Mimo volilne skrinjice, v katero se je metalo kroglico, ropot le te je izdajal, kdo je naš in kdo ne, in štedilnika z ekonom loncem počasi pridemo do Gorenjske, ki smo jo poznali še včeraj. Fotografija delavcev, ki so se v petdesetih letih po koncu službe ob 14. uri množično usuli čez osrednji most čez Savo proti mestu, je le še del preteklosti. Delavskih množic ni več, kolesarjev in pešcev pa tudi vse manj. Ja, bolj ali manj enaki Gorenjci smo v sto letih živeli kar v šestih različnih državah: Avstro-Ogrski, Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov, kasnejši Kraljevini Jugoslaviji, medvojni Nemčiji, socialistični Jugoslaviji in v samostojni Sloveniji. In človeka kar nekoliko prestraši misel, da tabla z mejnega prehoda ob Karavanškem predoru, ki je leta 2004 prepustila mesto svoji naslednici z dodanimi evropskimi zvezdicami, še ni zadnja ... Ne, tudi muzejska zgodba zagotovo s tem še ni končana.

Volilna skrinjica v »trdih časih«. Padec kroglice je izdal, čigavi ste, naši ali njihovi. / Foto: Igor Kavčič

Tudi mala varuhinja cehovske skrinje sodi med muzejske predmete, torej ne cvili niti ne grize. / Foto: Igor Kavčič

Takšna naj bi bila v začetku 20. stoletja izložba Berjakove trgovine z mešanim blagom. / Foto: Tina Dokl

Kako bi se danes počutili v Schiller Strasse namesto v Prešernovi ulici / Foto: Tina Dokl